

The role of the polarizing tendency in making irony obvious: Hyperbole and litotes as clues to ironical interpretation

In most cases, irony is accompanied by the figures of overstatement (hyperbole and litotes), which might help to clarify the speaker's point of view, therefore irony accompanied by hyperbole and litotes is easier to recognize. In my view, any ironical utterance is the presentation of difference. Although due to the hyperbole or litotes involved, the intended meaning of irony is often considered to be the opposite of what has been said, the intended meanings of "pure" irony (i. e., one without overstatement or understatement) and "accompanied" irony should not be confused. What has actually been said and at least one suggested meaning are often polar or logical contraries (cf. Horn 1989), due to the attached hyperbole or litotes. Analyses of irony and its cues support the prototypical explanation of irony and detach irony from its cues.

Keywords: irony, shift of perspective, metapragmatic awareness, hyperbole, litotes, polarizing tendency.

KOMLÓSI BOGLÁRKA

Nyelvtörténet és nyelvi komplexitás Pidzsinizációs folyamatok a nyelvi változásban*

1. Probléma felvetés. – Az elmúlt évtizedben a nyelvészetben élénk tudományos diskurzus bontakozott ki a nyelvi komplexitás kérdése körül. E diskurzus középpontjában az a feltételezés áll, hogy az egyes nyelvek, illetve nyelvváltozatok komplexitási foka eltérő és történetileg is változó – szemben azzal a nyelvtudományban sokáig egyeduralgoló kartezianus állásponttal (háttéréhez l. SAMPSON 2009), melyet például HOCKETT (1958: 180–1) a következőképpen fogalmazott és indokolt meg: „impressionistically it would seem that the total grammatical complexity of any language, counting both morphology and syntax, is about the same as that of any other. This is not surprising, since all languages have about equally complex jobs to do, and what is not done morphologically has to be done syntactically.” Egy másik változat ugyanerre a témára NÁDASDY (2012) megfogalmazásában: „A nyelvész azt látja – s ez évezredek óta így van –, hogy a mérleg egyszerűsödési serpenyőjébe ugyanannyit tesznek a nyelvek minden évszázadban, mint a bonyolódási serpenyőbe.”

A nyelvi komplexitás variabilitására vonatkozó újabb kutatások három központi kérdésre koncentrálnak: 1. Mit értünk, illetve értsünk a 'nyelvi komplexitás' fogalma alatt? 2. Hogyan mérhető a nyelvek komplexitása? 3. Mely külső és belső tényezők befolyásolják a nyelvek komplexitását? Releváns kutatások jelenleg elsősorban a nyelvtipológia, a kontaktológia és a nyelvsajátítás-kutatás körében folynak, és már eddig is számos elméleti, módszertani felismeréshez és empirikus eredményhez vezettek. Az alapvető jelentőségű és átfogó munkák közül mindenekelőtt DAHL 2004,

* Kiss Jenő professzor úrnak, a germanistának, 70. születésnapjára.

KORTMANN–SZMRECSANYI 2012, KUSTERS 2003, MCWHORTER 2011, MIESTAMO et al. 2008, SAMPSON–GIL–TRUDGILL 2009 és TRUDGILL 2011 érdemel említést.

Jelen írás keretein belül nincs lehetőségünk a vonatkozó kutatások átfogó és szisztematikus áttekintésére. Mi a magunk germanista nézőpontjából itt csak annyit kívánunk leszögezni, hogy az eddig elvégzett empirikus kutatások a germán nyelvek közül elsősorban az angol nyelv világszerte létező változataira koncentráltak. Amennyiben az elemzések során más germán nyelvek egyáltalán szóba kerültek, úgy – a tipológiai kutatásokra általában jellemző módon – szinte kivétel nélkül csak e nyelvek (írott) sztenderd változatait (vö. pl. DAMMEL–KÜRSCHNER 2008; KUSTERS 2003; MCWHORTER 2004) érintették. Dolgozatunkban éppen ezért arra teszünk kísérletet, hogy a kutatások néhány központi hipotézisét a német nyelv különféle változataiból származó adatokkal konfrontáljuk, majd pedig elemzéseink eredményét elméleti és módszertani reflexiónak vessük alá.

2. Háttérfeltevések és hipotézisek. – A nyelvi komplexitás vizsgálatára irányuló legújabb kutatások legfontosabb háttérfeltevése, mint említettük, az ekvikomplexitás tételének tagadásából vezethető le. Első feltevésünk ennek megfelelően a következőképp hangzik:

(H1) A nyelvek komplexitási foka variábilis és történetileg is változó.

A nyelvi komplexitás definícióját és a vele kapcsolatos jelenségek magyarázatát természetesen alapvetően meghatározza a kutató nyelvelméleti álláspontja. Dolgozatunkban szociolingvisztikai alapállásból közelítjük meg a problémát, második háttérfeltevésünk ennek megfelelően a következőt mondja ki:

(H2) A nyelv társas beágyazottságából fakadóan mind a nyelvi variabilitást, mind pedig a nyelvi változást társadalmi tényezők/struktúrák (is) befolyásolják.

(H1)-et és (H2)-t egymásra vetítve így a következő állításhoz jutunk:

(H3) Egy nyelv komplexitási foka és annak változása társadalmi tényezők/struktúrák függvénye (is).

A nyelvek komplexitásának vizsgálatával kapcsolatban felvetődő egyik legfontosabb és talán legizgalmasabb kérdés, hogy melyek azok a társadalmi tényezők, illetve struktúrák, melyek a nyelvek komplexitásának mértékét és annak változását meghatározzák. A vonatkozó szakirodalom jelenleg elsősorban a következő három tényező szerepét vizsgálja: 1. a nyelvi érintkezések intenzitása, 2. a társas kapcsolathálózatok erőssége, valamint 3. a beszélőközösség nagysága (vö. pl. TRUDGILL 2009, 2010, 2011; KORTMANN–SZMRECSANYI 2009; SINNEMÄKI 2009). E három tényező közül jelenleg mindenekelőtt a nyelvi érintkezés szerepe áll a kutatói érdeklődés homlokterében – egyúttal pedig saját vizsgálataink középpontjában is.

A nyelvi érintkezésnek köztudottan számos és sokféle nyelvi következménye lehet; elég itt csak a transzferjelenségek útján bekövetkező additív komplexifi-

kációra vagy a Spachbund-jelenségekre utalunk, melyek a közismert és sokat kutatott kontaktusjelenségek közé tartoznak. Ezek mellett azonban a nyelvi érintkezésnek mélyreható tipológiai következményei is lehetnek. Ezek közé tartozik mindenekelőtt a strukturális szimplifikáció, melynek hátterében a felnőttkori másodiknyelv-elsajátítás áll, közelebbről pedig az a körülmény, hogy a felnőttkori, illetve az ún. kritikus periódus(ok)on túli nyelvelsajátítás – jelentős részben biológiai meghatározottsága folytán – rendszerint nem éri el az elsőnyelv-elsajátítás szintjét, illetve színvonalát (vö. LENNEBERG 1967; PLÉH 2003): „Just as complexity increases through time, and survives as the result of the amazing language-learning abilities of the human child, so complexity disappears as a result of the lousy language-learning abilities of the human adult. Adult language contact means adult language learning; and adult language learning means simplification” (TRUDGILL 2001: 372).

Ezek a felnőttkori L2-elsajátítás eredményeként bekövetkező szimplifikációs folyamatok végső soron pidzsinizációként értelmezhetők. Ugyanezek a folyamatok idézik elő bizonyos jellegzetes szocioökonómiai környezetben a pidzsin nyelvek létrejöttét is, ami azonban nagyon ritka jelenség (vö. TRUDGILL 2009). E kontaktus-indukált szimplifikációs folyamatoknak a nyelvi változásban játszott meghatározó szerepét már korábban is megfigyelték és leírták egyes kutatók. Így például az angol nyelvtörténetben, az óangol és a középanyol közti átmenet során lejátszódott morfoszintaktikai változásokban (vö. pl. MILROY 1992), vagy épp a norvég nyelvnek a Hanza-korszakban végbement átfogó morfoszintaktikai redukciója kapcsán (vö. BRAUNMÜLLER 2004; JAHR 2001). A német nyelvtörténetírás e tényező jelentőségével mindeddig nem számolt, noha a – fenti értelemben vett – nyelvi érintkezésnek a sztenderd németben megfigyelhető újabb morfoszintaktikai változásokban játszott szerepére a közelmúltban már többen is felhívták a figyelmet.

Amennyiben tehát a következőkben a nyelvi érintkezésnek a német különféle változatainak komplexitására gyakorolt hatásáról lesz szó, ez alatt a felnőttkori L2-elsajátítás, illetve az annak eredményeként lejátszódó strukturális szimplifikáció szerepét értjük. Azokat a változatokat, melyekben a nyelvi kapcsolatok történetének ismeretében – más változatokhoz képest – jelentős L2-hatással kell számolnunk, TRUDGILL (2011) nyomán *high-contact* változatokként említjük; ellenkező esetben *low-contact* változatokról beszélünk.

A nyelvi érintkezés és a nyelvi komplexitás összefüggésére vonatkozó hipotéziseink az elmondottaknak megfelelően a következők:

(HIP1) A *high-contact* nyelvekre/nyelvváltozatokra a szimplifikációs tendenciák jellemzők.

(HIP2) A *low-contact* nyelvekben/nyelvváltozatokban a strukturális komplexitás megőrzésével, illetve fokozódásával¹ kell számolnunk.

¹ A területi korlátok nem teszik lehetővé annak a kérdésnek az érdemi tárgyalását, hogy *low-contact* nyelvekben/változatokban milyen okok vezetnek a strukturális komplexitás kiépüléséhez. (Ehhez a kérdéshez l. TRUDGILL 2009, 2011.)

Osztik SzMRECSANYI–KORTMANN (2012: 8) szkeptikus álláspontját, mely szerint egy nyelv globális komplexitásának megállapítása és mérése módszer-tanilag alighanem kivitelezhetetlen feladat. A grammatika egyes részrendszereinek vizsgálata azonban már közel sem tűnik ilyen reménytelen vállalkozásnak. Alábbi elemzéseink középpontjában a morfoszintaktikai komplexitás áll. A vonatkozó kutatásokban alkalmazott sokféle módszertan közül a Freiburgi Egyetemen kidolgozott fogalmi és mérési apparátust használjuk (vö. KORTMANN–SZMRECSANYI 2009; SZMRECSANYI–KORTMANN 2012). A következőkben ennek az apparátusnak az általunk alkalmazott főbb elemeit – a komplexitás kritériumait, valamint az alkalmazott mérési eljárást – mutatjuk be, továbbá ismertetjük az elemzésekhez használt korpuszt.

3. A módszertani háttér. – A nyelvi komplexitás definíciója természetesen a kutatások egyik sarkalatos és sokat vitatott pontja. A különféle definíciók ugyanis nemcsak különféle módszertani megközelítéseket tesznek szükségessé, hanem különféle komplexitási értékekhez is vezet(het)nek. Első lépésben az abszolút (rendszerközpontú/elméleti) és relatív (beszélőközpontú/perceptív) komplexitást szokás elkülöníteni egymástól (vö. pl. KUSTERS 2008; KORTMANN–SZMRECSANYI 2012: 10–2). E megkülönböztetésen túl többek között az alábbi, e két kategóriába nem mindig egyértelműen besorolható komplexitásfogalmak, illetve komplexitási szintek határozhatók meg: 1. az abszolút-kvantitatív komplexitás, amely egy változat morfoszintaktikai eszköztárának „fejlettségét” jelöli és az explicit – szintetikus vagy analitikus – grammatikai szerkezetek előfordulásán keresztül mérhető; 2. a redundancia alapú komplexitás, melynek foka annál nagyobb, minél jelentősebb egy változatban a kommunikatív többletet nem hordozó strukturális többlet (mint pl. a grammatikai nemek); 3. az irregularitás alapú komplexitás, mely az irregularis toldalékok előfordulásának mértékén keresztül határozható meg; végül pedig 4. az ún. L2-elsajátítási komplexitás, mely szubjektív kategóriaként egy változat L2-ként történő elsajátításának (individuális) nehézségi fokát jelöli. SIEGEL (2012: 35–6) egy további, az abszolút és a relatív komplexitást ötvöző komplexitásfogalommal dolgozik. Az ún. komponenciális komplexitás mellett, amely a morfológiaileg jelölt distinkciók, illetve a morfémák számán keresztül ragadható meg, megkülönbözteti a strukturális komplexitást, amelyet a szemantikai transzparencia, a regularitás és a szaliencia kategóriáinak segítségével határoz meg. Érvelése szerint így például a szabad grammatikai morfémák a kötöttekhez képest a komplexitás alacsonyabb fokát testesítik meg, miután utóbbiakhoz képest magasabb fokú szaliencia jellemzi őket, és épp ennek köszönhetően az elsajátítás sorrendjében is megelőzik a kötött morfémákat (vö. SIEGEL 2012: 39).

Az eddigi kutatási eredményekkel való összehasonlíthatóság érdekében saját méréseink során, mint említettük, a fenti komplexitásfogalmak ötvözeteként Freiburgban kidolgozott módszertant alkalmaztuk (vö. KORTMANN–SZMRECSANYI 2004, 2009, 2012). Elemzéseink így az vizsgált változatok *gyakoriság* alapú morfoszintaktikai komplexitásának meghatározására irányulnak, és a nyelvi érintkezés, illetve a komplexitás összefüggésének ellenőrzése céljából három változattípust érintenek: low-contact L1, high-contact L1 és high contact L2.

Az egyes változatok komplexitási fokának megállapítása korpuszelemzésen keresztül, négy kritérium segítségével történik: 1. *s z i n t e t i c i t á s*, azaz a kötött grammatikai morféma segítségével történő morfológiai jelölések előfordulása; 2. *a n a l i t i c i t á s*, mely alatt a szabad grammatikai morféma előfordulási gyakorisága értendő; 3. *g r a m m a t i c i t á s*, azaz a grammatikai morféma összes előfordulása, melynek értékét a szinteticitás és az analiticitás együttes értéke adja; végül 4. *i r r e g u l a r i t á s*, azaz az irreguláris morfológiai jelölések előfordulási gyakorisága, amelyek a szabályos alakokkal szemben az L2-elsajátításban jelentős tanulási nehézséget jelentenek, és ezért gyakran regularizálódnak.

A fent megfogalmazott hipotéziseinknek megfelelően a kvantitatív korpuszelemzés révén tehát azt kívánjuk ellenőrizni, hogy az általunk vizsgált német high-contact L1- és L2-változatok valóban szignifikánsan alacsonyabb grammaticitás- és irregularitás-értékeket mutatnak-e a low-contact L1-változathoz képest.

4. Az elemzett adatok. – A kiinduló hipotézisek empirikus ellenőrzéséhez kérdésvetésünknek megfelelően a német nyelv három nyelvváltozattípusát (összességében négy beszélt nyelvi változatot) vizsgáljuk. Az elemzett korpusz ehhez igazodva három, autentikus beszélt nyelvi szövegeket tartalmazó részkorpuszból áll össze:

1. *Német beszélt sztenderd nyelvváltozat*: a német nyelv olyan L1-változata, amely kialakulása óta állandó és intenzív kontaktushatásnak van kitéve; egyrészt mint Közép- és Kelet-Európa (egészen a közelmúltig) legfontosabb lingua francája, másrészt pedig, különösen a második világháború vége óta, mint a német nyelvű országokba bevándorolt külföldi munkavállalók és menekültek milliói által tanult nyelvváltozat. A sztenderd németet felnőttkorban L2-ként tanulók tömegeivel kell tehát számolnunk, s így egyúttal az L1 sztenderd németre gyakorolt erős L2-hatásokkal is. Morfoszintaktikai jegyeit tekintve e változat természetesen jelentős átfedéseket mutat az írott sztenderddel, emellett azonban számos, a koncepcionális szóbeliség természetéből fakadó szisztematikus eltérés is jellemzi (vö. FIEHLER 2009), mint például az inflexiók todalékok kopása, az alanyi szerepű személyes névmás törlése, stb.

2. *A Kiche Duits (Kitchen German / Black Namibian German) és az Unserdeutsch (Rabaul Creole German)*, melyek a németnek az egykori német gyarmatokon kialakult high-contact változatai. A namíbiai feketék által használt Kiche Duits a 19. és 20. század fordulóján létrejött olyan L2-változat, mely egyaránt mutatja egy informális és munkahelyi környezetben használt pidzsin nyelvváltozat és az egyéni tanulói nyelvváltozatok jellegzetességeit (vö. DEUMERT 2003, 2009). Legfeltűnőbb morfoszintaktikai jellemzői közé tartozik például a főnévi nem- és esetjelölés hiánya, a többes számot jelölő általános *-s*, az alany-állítmány egyeztetés hiánya, illetve a gyakran jelöletlen vagy egyszerű igenévvel kifejezett múlt idő (vö. DEUMERT 2009: 394–400). A második vizsgált nyelvváltozat, az Unserdeutsch az egyetlen dokumentált német alapú kreol nyelvváltozat, amely a pápua új-guineai Rabaulban beszélt pidzsin nyelvváltozat kreolizálódásával jött létre. Az alapját képező korábbi pidzsin nyelvváltozatot a helyi gyerekek és az őket felügyelő és tanító német misszionáriusok közötti kommunikációs igény hívta életre.

Az első világháború után a német nyelv szerepe tantárgyként, illetve az oktatás nyelveként tovább nőtt. A korábbi pidzsin kreolizálódását végül az tette lehetővé, hogy az internátusból kikerülő gyerekek később családot alapítva maguk között is tovább használták e nyelvváltozatot, amelyet az 1960-as években felnövő generáció már L1-ként sajátíthatott el (vö. MÜHLHÄUSLER 2001: 246–7). VOLKER (1989: 154–72) többek között az Unserdeutsch alábbi tipikus morfoszintaktikai jellegzetességeit emeli ki: hiányzó esetjelölés a (fakultatív) határozott és határozatlan névelőkön, a tőhangváltás nélküli igealakok egybeesése E/1. és E/2. személyben, illetve – mint a Kiche Duits esetében – a perifrasztikus múlt idejű alakok segédigéinek törlése.

3. A *C i m b r o* (Zimbrisch), amely a német nyelv egyik tradicionális low-contact L1-változata. A Cimbróhoz olyan, a késő középkorban létrejött, ma Északkelet-Olaszországban beszélt bajor alapú német nyelv-sziget-nyelvjárások tartoznak, amelyeket a 18. században Veneto és Trentino tartományban még több ezren használtak elsődleges nyelvváltozatként (vö. ROWLEY 1996: 272–4). Mára a Cimbro használata jelentősen visszaszorult, két hegyi falun kívül (Giazza és Toballe) már csak Lusernben beszélik (vö. BIDESE 2005: 5–7). Az elmúlt időszakban jelentkező erős olasz kontaktushatás ellenére (vö. KOLMER 2010) a Cimbro elszigeteltségének köszönhetően számos régi morfológiai jellegzetességet megőrzött. Általánosságban jellemző rá a komplex és differenciált inflexiós rendszer, továbbá a rendkívül kiterjedt allomorfia (vö. SCHWEIZER 2008). A Cimbro szociolingvisztikai szempontból olyan low-contact nyelvváltozatnak tekinthető, amelyet viszonylagos földrajzi elszigeteltsége és jelentősen korlátozott használati hatóköre folytán más beszélők L2-ként jellemzően nem sajátítanak el. Ebben az esetben tehát jelentős L2-hatásokkal nem kell számolnunk.

A fent bemutatott nyelvváltozatok morfoszintaktikai összehasonlításánál három, egyenként 3000 véletlenszerűen kiválasztott szóalakból összeállított részkorpuszt elemeztünk. A részkorpuszokat mindhárom nyelvváltozattípus esetében három, egyenként 1000 tokent tartalmazó független minta alkotta annak érdekében, hogy a vizsgálat statisztikai értelemben is kiegyensúlyozott legyen. A pidzsin/kreol részkorpuszon belül a Kiche Duits 57%-os, az Unserdeutsch nyelvváltozat 43%-os arányban szerepel. Az összehasonlíthatóság és a beszédhelyzet, illetve a szövegtípus különbségeiből adódó zavaró tényezők kiküszöbölése érdekében ügyeltünk arra, hogy e paraméterek tekintetében mindhárom nyelvváltozat egységes legyen. Így a kiválasztott szövegek főként olyan narratív diskurzusok voltak, amelyekben a beszélők múltbeli eseményeket, történeteket mesélnek el. A Kiche Duits és az Unserdeutsch elemzéséhez DEUMERT (2003, 2009), valamint a Kölni Egyetem Unserdeutsch-portáljának (<http://www.uni-koeln.de/gbs>) szövegközlései szolgáltak forrásul. A Cimbro elemzéséhez felhasznált szövegek Giazza településről származnak, ezeket SCHWEIZER (1939) gyűjtötte és jegyezte le. A német beszélt sztenderd szövegek a „Forschungs- und Lehrkorpus Gesprochenes Deutsch” (FOLK, Datenbank für Gesprochenes Deutsch) adatbankjából származnak. Mivel a német beszélt sztenderd a földrajzi helytől, a beszélők végzettségétől, a használt regisztertől, illetve a beszélők egyéni nyelvi repertoárjától függően jelentős változatosságot mutat, különös figyelmet fordítottunk az összehasonlíthatóságra. Így valamennyi 1000 szavas minta

esetében rajnai frank területről (Közép-Németország nyugati része) származó, egy kórházi műszakváltás során rögzített beszélgetéseket elemeztünk.

A fenti részkorpuszok adatait felhasználva megvizsgáltuk az egyes nyelvváltozattípusok előfordulási értékeken alapuló morfoszintaktikai komplexitását a 3.1 fejezetben bemutatott kritériumok alapján. Ennek során valamennyi nyelvváltozattípus egyenként háromszor ezer szavas almintájában meghatároztuk 1. a szabad morfémák előfordulási arányát (analiticitás), 2. a kötött morfémák előfordulási arányát (szinteticitás), 3. a szabad és kötött morfémák együttes előfordulási arányát (grammaticitás), végül 4. az irreguláris morfológiai jelölések arányát (irregularitás). A nyelvváltozattípusokhoz rendelt részkorpuszokban megfigyelt előfordulási átlagok különbségét és azok statisztikai jelentőségét egyszempontos ANOVA segítségével teszteltük. Az alábbiakban elemzésünk eredményét az egyes komplexitási kritériumok szerint mutatjuk be.

5. E r e d m é n y e k . – A) S z i n t e t i c i t á s . – Az elemzett korpuszszövegekben a szintetikus morfológiai jelölések összes előfordulását, így a főnevek, a névelők és a névmások esetet és számot jelölő inflexiós toldalékainak, a melléknevek ragozásához és fokozásához használt inflexiós jelölések, végül az igék számot és igeidőt jelölő inflexiós toldalékainak előfordulási gyakoriságát vizsgáltuk. A ragozott igék melléknévi igeneves alakja esetében a cirkumfixum szó eleji *ge-* elemét és a szóvégi *-t/-en* toldalékat külön vettük figyelembe. Ez különös fontossággal bír, hiszen a teljes cirkumfixum megjelenése az L2-változatokban korántsem automatikus (l. pl. pidgin/kreol: *wo hast du Duits g e l e r n*, ill.: *ich hab l e r n e n Duits*).

Az eredmények azt mutatják, hogy a Cimbro adatokban a vizsgált tokenek 29,56%-a, a beszélt sztenderd szóalakok 22,86%-a, a pidzsin/kreol szóalakoknak pedig 22,16%-a tartalmaz szintetikus jelölést. Ez azt mutatja, hogy a szinteticitás a tradicionális low-contact L1-változat esetében a legmagasabb. Az előfordulási átlagok különbsége a tradicionális L1 és a német beszélt sztenderd között ($p = 0,009$), illetve a tradicionális L1 és a pidzsin/kreol között ($p = 0,006$) szignifikáns, a német beszélt sztenderd és a pidgin/kreol között azonban statisztikailag elhanyagolható ($p = 0,703$).

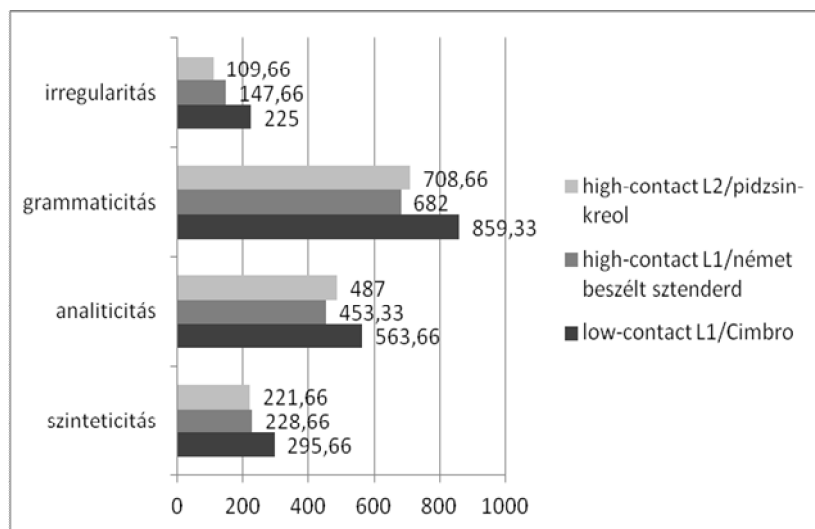
B) A n a l i t i c i t á s . – Az analiticitás-index meghatározásához a határozott és határozatlan névelők, a birtokos, személyes és tagadó névmások, az alá- és mellérendelő kötőszók, az igeidők kifejezésére használt *haben* és *sein* segédigék, a *sein*-kopula-szerkezetek, a módbeli segédigék, az előljárószók, a tagadószók, valamint a tágabb értelemben vett segédigék előfordulását vizsgáltuk meg. Az adatok alapján az látszik, hogy valamennyi nyelvváltozat esetében megközelítőleg kétszer annyi analitikus morfológiai jelölés található, mint szintetikus. A tradicionális L1 esetében 56,36%, a német beszélt sztenderdnél 45,33%, a pidzsin/kreolban pedig 48,7% az analiticitás, vagyis a szabad grammatikai morfémák előfordulásának aránya. Hipotézisünkkel összhangban itt is a tradicionális L1-változatban figyelhető meg a legnagyobb mértékű analiticitás, amely egyúttal szignifikáns különbséget is mutat a német beszélt sztenderdhez ($p = 0,001$) és a pidzsin/kreolhoz ($p = 0,004$) képest. Az utóbbi két high-contact nyelvváltozat között azonban e tekintetben – ahogy a szinteticitás esetében is megfigyeltük – nincs statisztikai értelemben vett számottevő különbség ($p = 0,094$).

C) **Grammaticitás**. – A grammaticitás mértékét, mint fent említettük, a kötött és szabad grammatikai morfémaik együttes előfordulási átlagából határoztuk meg. A fent ismertetett adatok fényében mindhárom nyelvváltozatnál relatíve magas grammaticitás-értékeket figyelhetünk meg. Az A) és B) pontban bemutatott faktorok esetében kapott eredményekhez hasonlóan itt is az látható, hogy a legmagasabb grammaticitás-index a tradicionális L1-hez köthető, melyben a grammatikai morfémaik előfordulási aránya mindkét további high-contact nyelvváltozathoz képest szignifikánsan nagyobb ($p = 0,000$). Ez az eredmény megerősíti kiinduló hipotézisünket, mely szerint a high-contact nyelvváltozatok grammatikai szempontból kevésbé komplexek, szemben a low-contact nyelvváltozatokkal. A német beszélt sztenderd és a pidzsin/kreol közti különbség statisztikailag itt is jelentéktelen ($p = 0,174$).

D) **Irregularitás**. – Miután az irreguláris alakok regularizációja az egyik leggyakoribb és legjellemzőbb L2-hatásnak tekinthető, a legalacsonyabb irregularitás-értékeket a high-contact nyelvváltozatokban vártuk. Az irregularitás-index meghatározásánál az egyes nyelvváltozattípusok részmintáiban valamennyi irreguláris morfológiai jelölést figyelembe vettünk (irreguláris toldalékok, szabálytalan, tőhangváltást mutató, valamint szuppletív szóalakok), majd meghatároztuk ezek átlagos előfordulási arányát. Az irregularitás értékei ebben az esetben is a nyelvváltozattípus és az irregularitás közötti összefüggésre utalnak: A legnagyobb mértékű irregularitás a low-contact L1-ben, a legalacsonyabb pedig a pidzsin/kreol változatokban mutatható ki. Emellett a tradicionális L1-ben mindkét további nyelvváltozathoz képest jelentősen több irregularitás fordul elő (német beszélt sztenderd: $p = 0,002$, pidzsin/kreol: $p = 0,000$), továbbá a német beszélt sztenderd és a pidzsin/kreol közötti különbség is statisztikailag jelentős ($p = 0,036$). Az elemzések eredményeinek összefoglalását az 1. ábra tartalmazza.

1. ábra

A komplexitás mértéke az egyes nyelvváltozatokban

E) Az egyes faktorok közti korreláció. – Az eddigi kutatási eredmények fényében fel kell tennünk egyrészt a kérdést, hogy van-e, s ha igen, milyen összefüggés a komplexitás fent tárgyalt dimenziói között, másrészt pedig, hogy hogyan illeszkednek eredményeink az eddigi kutatási eredményekhez. Ebben a tekintetben elsősorban két releváns kérdés vetődik fel: 1. Az alacsonyabb szinteticitás-értékek magasabb analiticitás-értékkel párosulnak-e (és fordítva)? Vagyis: kimutatható-e egyfajta „munkamegosztás” az analiticitás és a szinteticitás mértéke között? 2. Kimutatható-e pozitív korreláció a grammaticitás és az irregularitás közt? Az első kérdés megválaszolásához megvizsgáltuk az egyes nyelvváltozattípusokban megfigyelhető szinteticitás- és analiticitás-értékek statisztikai összefüggését. A lineáris regresszió vizsgálata az egyes nyelvváltozattípusok releváns értékei tekintetében azt mutatta, hogy a szinteticitás és az analiticitás értékei között szignifikáns pozitív korreláció figyelhető meg. Ez azt jelenti, hogy az alacsonyabb mértékű szinteticitást a nyelvváltozattípusok nem kompenzálják nagyobb mértékű analiticitással vagy fordítva ($R = 0,690$, $R^2 = 0,476$; ANOVA: $df = 1$, $F = 6,362$, $p = 0,04$). A regressziós modellt az egyes nyelvváltozattípusokban mérhető grammaticitás és az irregularitás összefüggésére alkalmazva is ugyanazt az eredményt kapjuk: a kvantitatív komplexitás és az irregularitás mértéke között is jelentős pozitív korreláció mutatható ki ($R = 0,829$, $R^2 = 0,687$; ANOVA: $df = 1$, $F = 15,388$, $p = 0,006$).

Összegezve tehát eredményeink – KORTMANN–SZMRECSANYI (2009: 281) következtetéseivel összhangban – újra azt erősítik meg, hogy az alacsonyabb mértékű szinteticitást a nyelvváltozatok nem kompenzálják nagyobb mértékű analiticitással vagy fordítva. Továbbá az a tétel is megerősítést nyert, hogy a morfoszintaktikai szempontból komplexebb nyelvváltozatokban nagyobb arányban van jelen az irregularitás.

6. Az eredmények értékelése, kitekintés. – Az elemzések eredményének ismeretében (HIP1) és (HIP2) alatt megfogalmazott két kutatási hipotézisünkre vonatkozóan a következő főbb végkövetkeztéseket vonhatjuk le:

(E1) Az elemzett low-contact L1-változat a high-contact változatokhoz képest mind a négy vizsgált komplexitási tényező tekintetében szignifikánsan magasabb értékeket mutat.

(E2) A high-contact változatok esetében az L1-változat csak az irregularitás tekintetében bizonyult szignifikánsan komplexebbnek az L2-változatoknál. A grammaticitás vonatkozásában – némileg meglepő módon – nem tudtunk szignifikáns különbséget kimutatni az elemzett pidzsin/kreol-változatok és a sztenderd német között.

A high-contact és a low-contact változatok közti szignifikáns eltérések, ugyanígy a high-contact L1 és L2-változatok közt kimutatott szignifikánsan eltérő irregularitás-értékek egyértelműen alátámasztják két hipotézisünket: a nyelvi érintkezés és a morfoszintaktikai komplexitás között pozitív korrelációt sikerült megállapítanunk. Magyarázatra szorul ugyanakkor a grammaticitásra vonatkozó szignifikáns

különbség hiánya a high-contact L1 és L2 között. A felnőttkori L2-elsajátításra jellemző szimplifikációs mechanizmusok következtében ugyanis az L2-változatok esetében alacsonyabb komplexitás-értékeket várhatnánk. Ebben az összefüggésben a következő körülményeket érdemes figyelembe vennünk.

A high-contact L2-változatokban mért, a prototipikus pidzsin és kreol nyelv-változatokhoz képest viszonylag magas grammaticitás-értékekre az elsajátítás atipikus kontextusa nyújthat magyarázatot. Az Unserdeutsch a századfordulón Pápua Új-Guineában olyan beszélők körében keletkezett, akik a katolikus misszió iskolájában zajló német nyelvű oktatásnak köszönhetően kiterjedt sztenderd német kompetenciával is rendelkeztek (vö. VOLKER 1991). A sztenderd német hatása így a kreol változatnál is viszonylagos strukturális kiépítettséget eredményezhetett. Hasonló a helyzet a Black Namibian German esetében is (vö. DEUMERT 2009: 374–9). A nyelvsajátítás kontextusa a legtöbb esetben a munkahelyi környezet volt. Ennek ellenére az sem volt ritka jelenség, hogy a bennszülött lakosság, illetve az afrikai-német vegyes házasságokból született gyerekek már gyermekkorban, otthoni környezetben, majd később a missziós iskolában is tanulták a németet. Ezen túl a Black Namibian German, amint DEUMERT (2009: 379–86) rámutat, nem pusztán out-group helyzetekben volt használatos, hanem – a klasszikus pidzsin nyelvektől eltérő módon – az in-group kommunikációban is. E körülmények együttesen ahhoz vezettek, hogy a Black Namibian German-nek a sztenderd némettől távoli, bazilektális változata mellett kiépítettebb, mezo- és akrolektális változatai is kialakultak. Mindezek fényében DEUMERT maga is szkeptikus a tekintetben, hogy a Black Namibian German klasszikus értelemben vett pidzsinnek tekinthető-e egyáltalán: „Certain contours would support one perception or interpretation, others the alternative. [...] Morphosyntactic reduction, reanalysis, and substrate-based innovations seemed to imply something akin to the notion of a pidgin language. Yet, substantive continuations of superstrate [...] features in lexicon and syntax as well as extensive inter- and intra-speaker variation did not easily fit this interpretation” (DEUMERT 2009: 406).

Másfelől a beszélt sztenderd németben is megfigyelhetők változási folyamatok, melyek e változatot a grammatikai komplexitás tekintetében egyre inkább a high-contact L2-változatok irányába tolják; olyan, mind az ige-, mind a névszóragozást érintő, egyszerűsödésként értelmezhető változások, melyek a regularizáció és a morfológiailag jelölt kategóriák, illetve az inflexiós toldalékok eltűnésének irányába mutatnak. Itt említhetjük a szabálytalan, ún. erős igék regularizációját; a szabályos főnévi többesszám-jelölések terjedését; az esetragok kopását; a melléknévi középfok analitikus jelölésének terjedését, vagy éppen a ragozatlan jelzői melléknéveket. Kiemelendő, hogy e jelenségek feltűnő strukturális párhuzamokat mutatnak mind az indigenizált (kreol), mind a tanulói L2-változatokkal. Háttérükben mindenképpen számolnunk kell a kiterjedt közösségi többnyelvűség, ezen belül is kiemelten az egyszerűsödött német L2-változatok hatásával, melyek akkomodációs stratégiákon, a tudatos vagy nem tudatos ún. foreigner talk jelenségén keresztül az L1-változatokat sem hagyják érintetlenül (vö. THOMASON–KAUFMAN 1988: 177).

Mindemellett érdemes hangsúlyozni, hogy a nyelvi érintkezés és a nyelvi komplexitás közti feltételezett összefüggés tendenciaként, és semmiképpen sem a nyelvi komplexitás monokauzális magyarázataként értendő. Minden változatban

lejátszódnak komplexifikációs és szimplifikációs folyamatok egyaránt. Hipotézisünk tehát mindössze annyit mond ki, hogy a nyelvi érintkezésnek (azaz a felnőttkori L2-hatásoknak) köszönhetően high-contact változatokban nagyobb mértékű szimplifikációs hatásokkal kell számolnunk, mint low-contact változatokban. A nyelvi érintkezés azonban természetesen nem ad mindenre magyarázatot. Számos más olyan tényezővel (pl. analógiás változásokkal, irregularitást előidéző prozódiai redukcióval stb.) kell számolnunk, melyek a képet jelentősen árnyalhatják. Így például természetesen a sztenderd németben is megfigyelhetünk komplexifikációs jelenségeket. Említhetjük itt akár a szabályosság és az áttetszőség ellen ható klitikumokat, vagy épp bizonyos szabályosból szabálytalan ragozásúvá váló igéket (mint pl. a *winken* 'integet', melynek szabályos *gewinkt* igenévi alakját egyre inkább kiszorítja a szabálytalan *gewunken*). Utóbbi jelenség egyértelműen analógiás változásnak tűnik, hiszen olyan ragozási mintát követ, ami a még meglévő tőhangváltós igék körében meglehetősen gyakori (vö. *binden* – *gebunden*, *trinken* – *getrunken*, *singen* – *gesungen* stb.). Másfelől ugyanakkor olyan szimplifikációs tendenciákkal is szép számmal találkozhatunk, melyek nem nyelvi érintkezési hatásra vezethetők vissza, hanem sokkal inkább fonológiai háttérűek. Ide tartoznak például a beszélt sztenderd németben hangsúlytalan szóvégi helyzetben gyakran megfigyelhető kopások: mindenekelőtt az *-e* (Schwa) inflexiós toldalék esetében az igék E/1. személyű alakjánál (*ich habØ/machØ* stb.), de ugyanígy az E/3. vagy T/2. személyt jelölő *-t* toldaléknál is szóvégi mássalhangzótorlódás esetén (*er/sie/es brauchØ*, ritkábban ugyanígy *ihr brauchØ* – vö. MAITZ–TRONKA 2009).

Le kell tehát szögeznünk, hogy írásunkban csak egy változó: a nyelvi érintkezés szerepét vizsgáltuk. És noha eredményeink – számos más kutatáshoz hasonlóan – alátámasztják a nyelvi komplexitás és a nyelvi érintkezés közti összefüggést, további elemzések szükségesek annak pontos kiderítéséhez, hogy a) milyen mértékben és milyen körülmények között vezet a nyelvi érintkezés szimplifikációs változásokhoz, valamint b) mely egyéb nyelven belüli és kívüli tényezők milyen körülmények között és milyen mértékben erősítik vagy épp gátolják/kompenzálják a nyelvi érintkezés szimplifikációs hatását.

A nyelvi érintkezés szerepének empirikus ellenőrzésére három megközelítésmód tűnik alkalmasnak. Egyrészt egy változat kontaktushatásoktól különböző mértékben érintett két történeti állapotának összehasonlító elemzése (pl. a norvég a Hanza-kor előtt és után). Másrészt az intralingvális összehasonlítás, melynek során – mint a jelen tanulmányban is – egy nyelv több, L2-hatásoknak eltérő mértékben kitett változatát vesszük nagyító alá. Végül pedig a nyelvek közti összehasonlítás, amikor is egymással (közeli) genetikai rokonságban álló high-contact, valamint low-contact nyelveket vetünk össze egymással (pl. a germán nyelvek köréből).

Különösen ez a harmadik út, a németnek más germán nyelvekkel való összehasonlítása tűnik ígéretes vállalkozásnak, miután hozzásegíthet a nyelvi komplexitást befolyásoló további társadalmi tényezők felderítéséhez is. Ismeretes, hogy a német inflexiós rendszere germán összehasonlításban egyértelműen gazdagnak mondható; e tekintetben csupán az izlandi és a feröeri szárnyalja túl (vö. pl. MCWHORTER 2004). Az izlandi és a feröeri feltűnő morfoszintaktikai komplexitása teljes összhangban áll a fent megfogalmazott kutatási hipotéziseinkkel. Mindkét

esetben földrajzilag elszigetelt, kis low-contact nyelvekről van szó, melyek esetében átfogó szimplifikációs tendenciákkal így nem számolhatunk – épp ellenkezőleg (TRUDGILL 2011: 100). Ezzel szemben a sztenderd németet high-contact változatként jellemeztük, amit a német lingua franca funkciójával és a bevándorolt munkavállaló migránsok milliós nagyságrendjével indokoltunk. Ha azonban ez tényleg így van, akkor jogos a CAMPBELL–POSER (2008: 362) által is feltett kérdés: Ha valóban high-contact változatról van szó, akkor mivel magyarázható, hogy a német mégsem szimplifikálódott a központi skandináv nyelvekhez hasonló mértékben?

TRUDGILL (2011: 56–60) válasza erre az, hogy a német esetében – szemben a norvég vagy a svéd helyzettel a Hanza-korszakban – a nem anyanyelvi beszélők aránya túl alacsony (volt) ahhoz, hogy átfogó szimplifikációs tendenciák bontakozhassanak ki. Véleményünk szerint azonban a demográfiai viszonyok csak az egyikét jelentik azoknak a tényezőknek, melyek a németnek a más germán nyelvekhez képest viszonylag magas komplexitási fokáért felelőssé tehető. Fent utaltunk rá, hogy kontaktushatásra visszavezethető szimplifikációs jelenségek igenis és egyre nagyobb mértékben a németben is kimutathatók. Ezeket a multietnikus és többnyelvű beszélőközösségek létrejöttének, a németet felnőttkorban elsajátító munkavállaló migránsok többmilliós számának kontextusában kell néznünk, mely tendenciák szükségszerűen vezetnek az L1- és L2-beszélők beszéde közti kiegyenlítődéshez, kölcsönös ún. akkomodációs folyamatokhoz.

Megítélésünk szerint a demográfiai körülmények mellett mindenekelőtt egy másik szociolingvisztikai körülmény adhat magyarázatot arra, miért nem érték és érik el az említett szimplifikációs tendenciák a beszélt sztenderd németben azt a mértéket, ami más germán high-contact változatokban megfigyelhető. Ez egy olyan tényező, melynek nyelvtipológiai jelentőségére néhányan már korábban is rámutattak, melynek azonban a vonatkozó tipológiai kutatások eddig mégis kevés figyelmet szenteltek: a b e s z é l ő k ö z ö s s é g n o r m a t i v i t á s a .

Németország európai összehasonlításban mindenképpen az erősen normatív beszélőközösségek közé tartozik (vö. DURRELL 1999), s e tekintetben is sokkal inkább az izlandi vagy a feröeri társadalomhoz hasonlítható, semmint a hollandhoz vagy a norvéghoz. Ez az erős normativitás a németre legkésőbb a 17. század, a késő humanista, illetve barokk kori normatív-nyelvművelői gondolkodás térnyerése óta jellemző, és a sztenderd változatnak a polgári társas identitás szimbólumává válásával a 19. században csak tovább erősödött (vö. MATTHEIER 1991). Az ideális nyelvről alkotott elképzeléseket már a kora újkor óta meghatározza a latin és általában a flektáló nyelvtípus magasabbrendűségébe vetett hit. Ez egészen odáig vezetett, hogy a reformáció korát követően a grammatikusok és más hivatásos írástudók hatására több német változatban olyan inflexiós toldalékok (pl. a főneveknél a többes számot vagy a dativuszt jelölő szóvégi *-e* (Schwa) is restituálódtak, melyek addigra a beszélt nyelvben már lekoptak (vö. POLENZ 1994: 252–7). Látnunk kell tehát, hogy az erős normativitás a nyelvi változásra nézve komoly retardáló hatást fejtett ki és fejt ki máig is, ezáltal pedig jelentős mértékben hozzájárul(t) a morfoszintaktikai komplexitás megőrzéséhez.

A normativitás és a mögötte rejlő nyelvi ideológiák szerepe különösen jól látszik, ha a németben lezajlott változásokat a némettől épp e korszakban erőteljesebben

eltávolodó jiddissel vetjük össze. TIMM (1986: 10–4) nyomán azt láthatjuk, hogy a jiddisben, különösen a némettől földrajzilag is eltávolodott keleti jiddisben, melynek fejlődése már nem állt a 17–19. századi latinközpontú német nyelvvelés hatása alatt, számos olyan szimplifikációként értelmezhető változás ment végbe, melyek a németben a normatív beavatkozásoknak köszönhetően egyáltalán nem, vagy csak lényegesen lassabban játszódhattak le. Ezek közé tartoznak például az igeragozásban megfigyelhető regularizációs jelenségek, de elsősorban is a grammatikai kategóriák eltűnésén és morfológiai jelölések megszüntetésén keresztül megvalósuló redundanciacsökkenés mind a névszó-, mind pedig az igeragozásban.

Így tehát zárásként csatlakozhatunk a közelmúltban elhunyt PETER VON POLENZ szavaihoz, aki az általunk vizsgált összefüggésben szintén megállapítja: „So liegt es nahe anzunehmen, dass die deutsche Sprache als Standardsprache heute sicher ähnlich flexionsarm, also mehr nach dem analytischen Sprachbau wäre wie etwa das Niederländische oder Englische, wenn die deutsche Sprachentwicklung in der Zeit des bildungsbürgerlich kultivierten deutschen Absolutismus nicht so stark schreibsprachlich, akademisch, lateinorientiert, flexionsfreundlich und sprachideologisch gesteuert verlaufen wäre. In die sprachtypologische Entwicklung ist retardierend eingegriffen worden [...]” (VON POLENZ 1994: 254).

Kulcsszók: Nyelvi változás, nyelvi variabilitás, nyelvi komplexitás, pidginizáció, L2-elsajátítás.

A hivatkozott irodalom

- BIDESE, ERMENEGILDO 2005. Die Zimbern und ihre Sprache: Geographische, historische und sprachwissenschaftlich relevante Aspekte. In: BIDESE, ERMENEGILDO – DOW, JAMES R. – STOLZ, THOMAS Hrsg., *Das Zimbrische zwischen Germanisch und Romanisch*. Brockmeyer, Bochum, 3–42.
- BRAUNMÜLLER, KURT 2004. Niederdeutsch und Hochdeutsch im Kontakt mit den skandinavischen Sprachen. Eine Übersicht. In: MUNSKE, HORST HAIDER Hrsg., *Deutsch im Kontakt mit germanischen Sprachen*. Niemeyer, Tübingen, 1–30.
- CAMPBELL, LYLE – POSER, WILLIAM 2008. *Language Classification: History and Method*. Cambridge University Press, Cambridge.
- DAHL, ÖSTEN 2004. *The Growth and Maintenance of Linguistic Complexity*. Benjamins, Amsterdam.
- DAMMEL, ANTJE – KÜRSCHNER, SEBASTIAN 2008. Complexity in nominal plural allomorphy. A contrastive survey of ten Germanic languages. In: MIESTAMO–SINNEMÄKI–KARLSSON eds. 2008: 243–62.
- DEUMERT, ANA 2003. Markedness and salience in language contact and second-language acquisition: evidence from a non-canonical contact language. *Language Sciences* 25: 561–613.
- DEUMERT, ANA 2009. Namibian Kiche Duits: The Making (and Decline) of a Neo-African Language. *Journal of Germanic Linguistics* 21: 349–417.
- DURRELL, MARTIN 1999. Standardsprache in England und Deutschland. *Zeitschrift für germanistische Linguistik* 27: 285–308.

- FIEHLER, REINHARD 2009. Gesprochene Sprache. In: Duden. Die Grammatik. Dudenverlag, Mannheim, 1165–244.
- HOCKETT, CHARLES F. 1958. A Course in Modern Linguistics. Macmillan, New York.
- JAHN, ERNST HÅKON 2001. Historical sociolinguistics: the role of Low German language contact in the Scandinavian typological split of the late Middle Ages. *Lingua Posnaniensis* 43: 95–104.
- KOLMER, AGNES 2010. Kontaktbedingte Veränderung der Hilfsverbreitung im Cimbrio. Ergebnisse einer Pilotstudie. In: SCHERER, CARMEN – HOLLER, ANKE Hrsg., Strategien der Integration und Isolation nicht-nativer Einheiten und Strukturen. De Gruyter, Berlin, 143–64.
- KORTMANN, BERND – SZMRECSANYI, BENEDIKT 2004. Global synopsis: morphological and syntactic variation in English. In: KORTMANN, BERND et al. eds., A Handbook of Varieties of English. Vol. 2. De Gruyter, Berlin, 1142–202.
- KORTMANN, BERND – SZMRECSANYI, BENEDIKT 2009. World Englishes between simplification and complexification. In: SIEBERS, LUCIA – HOFFMANN, THOMAS eds., World Englishes: Problems – Properties – Prospects. Benjamins, Amsterdam, 265–85.
- KORTMANN, BERND – SZMRECSANYI, BENEDIKT eds. 2012. Linguistic Complexity: Second Language Acquisition, Indigenization, Contact. De Gruyter, Berlin.
- KUSTERS, WOUTER 2003. Linguistic Complexity: The Influence of Social Change on Verbal Inflection. LOT, Utrecht.
- KUSTERS, WOUTER 2008. Complexity in linguistic theory, language learning and language change. In: MIESTAMO – SINNEMÄKI – KARLSSON eds. 2008: 3–22.
- LENNEBERG, ERIC 1967. Biological Foundations of Language. Wiley, New York.
- MAITZ, PÉTER – TRONKA, KRISZTIÁN 2009. brauchen – Phonologische Aspekte der Auxiliarisierung. *Zeitschrift für Dialektologie und Linguistik* 76: 189–202.
- MATTHEIER, KLAUS J. 1991. Standardsprache als Sozialsymbol. Über kommunikative Folgen gesellschaftlichen Wandels. In: WIMMER, RAINER Hrsg., Das 19. Jahrhundert. Sprachgeschichtliche Wurzeln des heutigen Deutsch. De Gruyter, Berlin, 41–72.
- MIESTAMO, MATTI – SINNEMÄKI, KAIUS – KARLSSON, FRED eds. 2008. Language Complexity: Typology, Contact, Change. Benjamins, Amsterdam.
- MCWHORTER, JOHN H. 2004. What happened to English? In: ABRAHAM, WERNER eds., Focus on Germanic Typology. Akademie Verlag, Berlin, 19–60.
- MCWHORTER, JOHN H. 2011. Linguistic Simplicity and Complexity: Why Do Languages Undress? De Gruyter, Berlin.
- MILROY, JAMES 1992. Middle English dialectology. In: BLAKE, NORMAN eds., The History of the English Language 2: 1066–476. Cambridge University Press, Cambridge, 156–206.
- MÜHLHÄUSLER, PETER 2001. Die deutsche Sprache im Pazifik. In: HIERY, HERMANN J. Hrsg., Die deutsche Südsee 1884–1914. Ein Handbuch. Schöningh, Paderborn, 239–60.
- NÁDASDY ÁDÁM 2012. A nyelv két serpenyője. *Élet és Irodalom* 56/10: 13.
- PLÉH CSABA 2003. Kritikus periódusok a nyelv elsajátításában. In: OSVÁT ANNA – SZARKA LÁSZLÓ szerk., Anyanyelv, oktatás – közösségi nyelvhasználat. Gondolat, Bp., 26–42.
- POLENZ, PETER VON 1994. Deutsche Sprachgeschichte vom Spätmittelalter bis zur Gegenwart. Vol. 2: 17. und 18. Jahrhundert. De Gruyter, Berlin.

- ROWLEY, ANTHONY R. 1996. Die Sprachinseln der Fersentaler und Zimbern. In: HINDERLING, ROBERT – EICHINGER, LUDWIG M. Hrsg., *Handbuch der mitteleuropäischen Sprachminderheiten*. Narr, Tübingen, 265–85.
- SAMPSON, GEOFFREY 2009. A linguistic axiom challenged. In: SAMPSON–GIL–TRUDGILL eds. 2009: 1–18.
- SAMPSON, GEOFFREY – GIL, DAVID – TRUDGILL, PETER eds. 2009. *Language Complexity as an Evolving Variable*. Oxford, University Press.
- SCHWEIZER, BRUNO 1939. *Zimbrische Sprachreste. Teil 1: Texte aus Giazza (Dreizehn Gemeinden ob Verona). Nach dem Volksmunde aufgenommen und mit hochdeutscher Übersetzung*. Niemeyer, Halle.
- SCHWEIZER, BRUNO 2008. *Zimbrische Gesamtgrammatik. Vergleichende Darstellung der zimbrischen Dialekte*. Hrsg. JAMES R. DOW. Steiner, Stuttgart.
- SIEGEL, JEFF 2012. Accounting for anality in creoles. In: KORTMANN–SZMRECSANYI eds. 2012: 35–61.
- SINNEMÄKI, KAIUS 2009. Complexity in core argument marking and population size. In: SAMPSON–GIL–TRUDGILL eds. 2009: 126–40.
- SZMRECSANYI, BENEDIKT – KORTMANN, BERND 2012. Introduction: Linguistic complexity – Second Language Acquisition, indigenization, contact. In: KORTMANN–SZMRECSANYI eds. 2012: 6–34.
- THOMASON, SARAH GREY – KAUFMAN, TERRENCE 1988. *Language Contact, Creolization, and Genetic Linguistics*. University of California Press, Berkeley.
- TIMM, ERIKA 1986. Das Jiddische als Kontrastsprache bei der Erforschung des Frühneuhochdeutschen. *Zeitschrift für germanistische Linguistik* 14: 1–22.
- TRUDGILL, PETER 2001. Contact and simplification: Historical baggage and directionality in linguistic change. *Linguistic Typology* 5: 371–4.
- TRUDGILL, PETER 2009. Sociolinguistic typology and complexification. In: SAMPSON–GIL–TRUDGILL eds. 2009: 98–109.
- TRUDGILL, PETER 2010. Contact and sociolinguistic typology. In: HICKEY, RAYMOND ed., *The Handbook of Language Contact*. Wiley-Blackwell, Oxford, 299–319.
- TRUDGILL, PETER 2011. *Sociolinguistic Typology: Social Determinants of Linguistic Complexity*. Oxford University Press, Oxford.
- VOLKER, CRAIG 1989. Rabaul Creol German Syntax. *Working Papers in Linguistics* 21: 153–89.
- VOLKER, CRAIG 1991. The Birth and Decline of Rabaul Creole German. *Language and Linguistics in Melanesia* 22: 143–56.

Historical linguistics and linguistic complexity

Pidginization processes in language change

This paper centres on the assumption that the complexity of languages or language varieties may be different and historically changeable. The empirical analyses conducted try to answer the question of what correlation, if any, can be found between the morphosyntactic complexity of a language and the intensity of its contacts with other languages. In order to find an answer to that question, the authors studied various high-contact L2, high-contact L1, and low-contact L1 varieties of German in

terms of an array of complexity parameters, using statistical methods. The results show significant negative correlation between the degree of linguistic complexity and the intensity of language contacts. In addition, they demonstrate that, across language varieties, a lower degree of syntheticity is not compensated for by higher degree of analyticity, and vice versa. Furthermore, the theorem that morphosyntactically more complex language varieties exhibit a larger amount of irregularity is also confirmed.

Keywords: language change, language variation, linguistic complexity, pidginization, L2 acquisition.

MAITZ PÉTER – NÉMETH ATTILA

A digilektus hatása a dialóguslevelekre*

1. A nem internetezők és a netizenek, vagyis a rendszeres internethasználók között nem csupán a digitális kompetencia, az elektronikus literalitás meglétében vagy hiányában van különbség, a digitális nyelvváltozat ismerete is megkülönbözteti őket. Jelen munkában egy már korábban bevezetett új nyelvváltozattípusnak, a digilektusnak a nem digitális szövegekre kifejtett hatását vizsgálom. Több szerző (például WIRTH 2005, DÜRSCHIED 2005: 93, HAASE 1997, LACZHÁZI 2004, KELLE 2000: 111) is megállapítja, hogy az internetes kommunikációnak hatása lesz más kommunikációs formákra: a személyes, szóbeli, az ún. face-to-face társalgásra és a nem digitális írásbeliségre is. Ám mindeddig konkrét leírások, empirikus vizsgálatok ezzel kapcsolatban nem születtek. E munka célja ezeknek a kölcsönhatásoknak a folyamatában való dokumentálása, rögzítése egy kiválasztott szövegtípuson, a spontán írott dialógusleveleken keresztül.

2. *D i g i l e k t u s*. – A digitális kommunikációról szóló szakirodalomban viszonylag egységes az az álláspont, hogy a hálókommunikációnak vannak sajátos, műfajtól független nyelvi jellemzői (például: ANDROUTSOPOULOS–ZIEGLER 2003: 252, CRYSTAL 2001 és 2008, DÜRSCHIED 2005: 94, ECKKRAMER–EDER 2000). Ha a vonatkozó magyar szakirodalmat tekintjük át, meg kell említenünk BALÁZS GÉZA több helyen is (például 2004) leírt másodlagos szóbeliség fogalmát. BÓDI ZOLTÁN szimbolikus írásbeliségnek (2005), új beszéltnyelviségnek (2004), ÉRSOK NIKOLETTA virtuális írásbeliségnek (2003) nevezi ezt az új nyelvi létmódot.

A *digilektus* saját terminusom az elektronikus (digitális) média nyelvhasználati módjának, egy új nyelvváltozatnak a megnevezésére (részletesen a digilektusról: VESZELSZKI 2010a, 2010b, 2011).

A szövegműfajok közül a számítógépes kapcsolt kommunikáció műfajai tartoznak ide: többek között a szinkron kommunikációs forma, a csetelés, valamint

* A tanulmány alapja a Magyar Nyelvtudományi Társaságban 2010. október 5-én megtartott előadás.